

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОНЯТТЯ «ВОЛЯ» У ТРАКТУВАННІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Актуальність дослідження. Воля як одна з основних категорій людського буття вимагає спеціальних досліджень, особливо нині, вона справді є ключовим компонентом національної культури, виражає значущі категорії філософії українського народу, часто асоціюється з явищами й подіями життя; особливо стала актуальною вона у вихованні молоді, коли постала проблема інтервенції в Україні – народ уособлює її у своїх вчинках. Якщо розглядати «волю» на поняттєвому рівні, то визначаємо її як «свободу», яка є синонімічною до «прихильності»/«любові», оскільки останні передбачають змогу здійснити власний вибір, не бути обмеженим у чомусь у відносинах.

Тема статті зумовлює **мету дослідження**, яка полягає у встановленні особливостей виховного потенціалу зображення свободи покрізь призму поетичного мислення Тараса Шевченка.

Об'єктом зацікавлення є лірика Тараса Шевченка, а **предметом** – саме романтичні твори письменника, у яких інтерпретовано свободу як волю.

Проблема вивчення виховного потенціалу вольності в ліричній творчості Тараса Шевченка залишається актуальною, хоча знаходимо доцільні міркування у роботах Василя Пахаренка, Василя Яременка [10], Алли Віннічук [1, с. 16–17], Ірини Зелененької [2, с. 175; 3, с. 32; 4, с. 70; 5, с. 97] та ін. Однак ґрунтовної праці поки немає, що спонукає нас до спостережень.

Методи дослідження: описовий метод, метод компаративного аналізу, метод рецептивного аналізу, метод концептуального аналізу.

Виклад основного матеріалу. Воля розуміється як здатність обирати шлях власного поступу, що оптимально для онтологічних форм досвіду, це здатність до самопідтримки в різних контекстах. Тому апріорі вільного розглядає письменник і, врешті, педагоги як:

- 1) того, хто вільний від фізичних обмежень;

- 2) того, який вільний від емоційних впливів;
- 3) того, який здатний до незалежних суджень;
- 4) того, хто вільний від нав'язуваних понять, вірувань, способів мислення;
- 5) того, хто вільний у соціальному просторі;
- 6) того, хто має статус;
- 7) того, хто є вільний від соціальних проявів;
- 8) той, хто вільний у виборі взаємин.

Матеріал ліричної творчості Тараса Шевченка є, на наш погляд, найкращим для розгляду виховного впливу ідей та образів волі, адже в його творах відтворено традиційні народні уявлення про свободу. СENS зображення й пояснення волі в поезіях ми виокремлюємо на основі використань поняття «воля» та його похідних.

У творчості митця виокремлюємо більше 10 напрямів розвитку наповнення поняття в аналізованих текстах поета, що доречно освоїти учням, працюючи з «Кобзарем» у 9 класі:

- 1) «воля-бажання»;
- 2) «воля-влада»;
- 3) «воля-сила»;
- 4) «воля-доля»;
- 5) «воля-дія»;
- 6) «воля-неволя»;
- 7) «воля-вольові риси»;
- 8) «воля-стан»;
- 9) «воля-простір»;
- 10) «воля-необхідність»;
- 11) «воля-етичні характеристики»;
- 12) «воля-емоційні характеристики».

Зауважимо й наголосимо особливо тут на тому, що воля в первинному розумінні геніального українського поета – це «мрія», «бажання», «прагнення», що в багатьох прочитаннях ключових програмних творів

означає зображення ментальності, історичного розвитку народу, нації, держави та картини світу. У цьому контексті розглянемо такі ілюстрації з творів майстра:

1) «Мені здається, що ніколи / воно не бачитиме волі, / святої воленьки...» [8, с. 302];

2) «Сон мені приснився! / Ніби знову я на волю, / на світ народився...» [8, с. 269];

3) «Шукати доброго добра, / добра святого. / Волі! Волі, / братерства братнього...» [8, с. 224].

Воля у поета часто асоціюється з доволі широким простором:

1) з полем;

2) зі степом;

3) з морем (з Чорним морем);

4) з ріками, з Дніпром.

Усі ці локальні форми є образами-символами, які мали значний вплив на формування психологічних рис автора, бо й впливали на формування етнокоду українського народу. Це важливо пояснити учням.

У багатьох аспектах слово-образ постає найчастіше суб'єктом, а рідше – об'єктом дії. Розглянемо ілюстрації з творів «Кобзаря»:

1) «Там в широкім полі воля, / там синєє море...» [8, с. 44].

2) «Дніпр широкий – море, / степ і степ, ревуть пороги, / І могили-гори, там родилась, / гарцювала козацькая воля...» [8, с. 20].

Звернімо увагу на те, що воля також виступає в ролі антропоморфної, живої істоти, тобто воля олюднена:

1) «У нас воля виростала, / Дніпром умивалась, / у голови гори слала, степом укривалась...» [8, с. 227].

2) «І на могилі серед поля, / як тую волю на роздоллі, / туманом сивим сповила...» [8, с. 337].

У свідомості українського народу багатівікова, драматична та трагічна боротьба за волю територіальну, національну, духовну, індивідуальну

пов'язана, зокрема, з іменами керівників Гетьманщини (діб ренесансу й бароко) та Коліївщини (1768 року). Тарас Шевченко згадує найчастіше Богдана Хмельницького, але вже не так, як то робив піететно Григорій Сковорода в «De Libertate», а дискусійно, а також гайдамаку Максима Залізняка, сотника уманського Івана Гонту (керівника надвірних козацьких полків у Потоцького).

При цьому наповнення поняття «воля» містить смисл, який майже тотожний такому поясненню – «кровопролитна сила», яка, вочевидь, демонструє стихійні контексти, що складно пояснити школярам:

1) «Не милують, карають, завзяті...» [8, с. 115];

2) «Посеред моря кровавого, / стоїть Гонта з Максимом завзятим...» [8, с. 129].

Отже, «воля» в розумінні непересічного, сміливого й кардинального автора, з даліни ХІХ століття, а також сучасників, школярів та освітян, сприймається, з одного боку, як універсалія, що характеризує поступ на шляху до держави, а з іншого боку – це вміння налагодити на мистецькому досвіді власний, це формування державницької думки та індивідуальної духовної сили.

Висновки. Отже, Тарас Шевченко як геніальний світовий, а не лише український, поет є європейським лінгвокультурний, історичним, політичним суб'єктом, він ідентифікується учнями як «вільний», як і його герої, він здатен (з огляду на досвід читання, на чуттєву оцінку прочитаного про майстра та його творів) визначати модель і траєкторію розвитку нації нині, здійснювати моделювання певних бажаних станів у молоді під час читання та аналізу, що й потрібно було довести.

Література

1. Віннічук А. Художня інтерпретація Коліївщини в поемі Гайдамаки Тараса Шевченка. *Філологічний дискурс*. 2015. № 1. С. 16–19.

2. Зелененька І. А. Образ Тараса Шевченка в ліриці Тараса Мельничука. До рецепції ідеї віри і правди. *З іменем Кобзаря*. Вінничани про Тараса Шевченка. До 200-річчя від дня народження поета. / Упоряд. А. М. Подолинний. Вінниця : Консоль, 2013. С. 174–180.

3. Зелененька І., Крупка В. Василь Стус, Тарас Мельничук, Володимир Забаштанський та Шевченків космос України. *Актуальні проблеми української літератури і фольклору* : наук. зб. Вінниця : ДонНУ ім. Василя Стуса, 2018. Вип. 26. С. 30–42.

4. Зелененька І. А., Федик Т. А. Образ Тараса Шевченка в подільській поезії ХХ-ХХІ століть (із методичними рекомендаціями). *Духовні витоки Поділля: митці в історії краю* : матеріали ІV Всеукр. наук.-практ. конф. 13 березня 2014 р. Хмельницький : ХГПА, 2014. С. 69–75.

5. Зелененька І. А., Федик Т. А. Україна у віршах Василя Стуса, Тараса Мельничука, Василя Симоненка як дидактична традиція Тараса Шевченка. *Проблеми освіти* : Зб. наук. праць. Вінниця-Київ, 2015. Вип. 82. С. 95–99.

6. Історія української літератури : навч.-метод. посіб. для підготовки до державної атестації студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» денної та заочної форми навчання / Авт.-упоряд.: Н. С. Поляруш та ін. Вінниця, 2017. 178 с.

7. Руденко Ю. Д. Українська козацька педагогіка: відродження, пошуки, перспективи. *Рідна школа*. 1994. № 5. С. 16.

8. Шевченко Т. Г. Кобзар. Вперше зі щоденником автора / Упоряд. та комент. С. А. Гальченка ; передм. І. М. Дзюби. 2-ге вид. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. 960 с.

9. Щербак В. О. Образ козацької України у творах Т. Шевченка. *Український історичний журнал*. 2014. № 2. С. 60–69.

10. Яременко В. Історіософський зміст Шевченкових «Гайдамаків»: (до 170-річчя виходу поеми). *Український історичний журнал*. 2011. № 2. С. 158–179.

Герасимчук Артем – студент 3 курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: українська поезія XIX століття в методичній парадигмі.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, старший викладач Зелененька І. А.

Наталя Главацька

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ЯК ФОРМА ФУНДАМЕНТУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕНТАЛІТЕТУ (У МЕТОДИЧНІЙ ПАРАДИГМІ)

Актуальність дослідження. Особливості стилю, методів і прийомів художнього зображення, тематики в художніх творах чільних письменників України піддавалися науковому й методичному аналізу, але, на жаль, глибинні причини впливу на свідомість читача, зокрібно, школяра протягом тривалого часу залишалися поза межами пильної уваги дослідників.

Тому **метою нашої розвідки** є вдосконалення спостережень за впливом художньої літератури на формування ментальності сучасників, зокрібно, учнів. Для розгляду поставленої проблеми важливо виконати **такі завдання:** детально проаналізувати літературну спадщину не тільки класиків, а й модерну літературу, врахувати контекст багатьох історичних подій, надати наукове пояснення парадигмі національного менталітету в контексті літературної освіти.

Звідси, **об'єкт дослідження** – художня творчість українських письменників – класиків та модерних авторів. **Предмет дослідження** – ментальні координати, маркери, що виступають у конкретних образах і символах української літератури, класичної та сучасної.

Стан досліджень і теоретико-методологічна основа розвідки: актуальність дослідження пояснюємо відсутністю методів і прийомів задля